

Qashqadaryo viloyati Shahrisabz-Kitob botig'i rekreatsiya va turistik resurslari va ulardan foydalanishning geografik asoslarining tahlili

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti "Geografiya va tabiiy resurslar kafedrasi" tayanch doktoranti

Boymurodova Xusniyabonu

Yurtimiz mustaqillikka erishgach, bozor iqtisodiyotiga asoslangan jamiyat qurishni o'zining asosiy maqsadi qilib belgilab oldi. Bu ishda turizm sohasi ham yetakchi tarmoqlardan biri hisoblanadi. Turizm nafaqat tarixni o'rganish, o'zga xalqlar va elatlar bilan tanishish, ularning madaniy-moddiy yodgorliklaridan bahramand bo'lish, shuningdek, u katta biznes hamdir. O'zbekistonning janubida joylashgan Qashqadaryo viloyati madaniy merosga boy hudud hisoblanadi. Ma'lumotlarga ko'ra Qashqadaryoda bugungi kunda yo'qolib ketish arafasida turgan 1195 ta madaniy meros obyekti mavjud bo'lib, shundan 175 tasi me'morchilik, 948 tasi arxeologiya obyektlari, qolgan obyektlar esa boshqa turdagi madaniy meros obyekti sanaladi. Qashqadaryo viloyati 22 ta turistik mahallalardagi madaniy meroslar haqida ma'lumotlar quyida keltirilgan: Respublikamizning qadimiy va boy madaniy merosini o'rganish, milliy qadriyatlarni tiklash, o'sib kelayotgan yosh avlodni ularga nisbatan hurmat ruhida tarbiyalash, zamonaviy dam olish maskanlarini barpo etish borasida keng ko'lamli ishlar amalga oshirilayotganini Qashqadaryo viloyati misolida ko'rishimiz mumkin. Jumladan, Shahrisabz, Qarshi va Kitob shahar va tumanlariga yo'lingiz tushsa, ko'nglingizda ajib yuksalish, g'ururni his etasiz. Yangi sayyohlik yo'nalishlarini ishlab chiqish, sayyohlarning maroqli dam olishlari uchun qo'shimcha sharoitlar yaratish, xorijlik sayyohlarga esdalik sifatida ramzi-timsoli bo'lgan sovg'alar ishlab chiqarish sanoatini rivojlantirish kabi muhim vazifalar viloyatda rekreatsiya va turizmning ya'nada rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda jahon amaliyotida rekreatsiya va turizmni birgalikda

rivojlantirishda tabiat yodgorliklari, alohida muhofaza etiladigan hududlar, ekotizimlarni muhofaza qilish, aholi va inson salomatligini tiklashda tabiiy resurslardan oqilona foydalanishga alohida e'tibor qaratilgan. Shuningdek, alohida hududlarning turistik va rekreatsion imkoniyatlarini baholash, ulardan maqsadga muvofiq foydalanish mexanizmini takomillashtirishning komplekslik imkoniyatlarini aniqlash hamda samaradorligini oshirishga ustuvor ahamiyat berilmoqda. Bugungi ijtimoiy hayotda aholining dam olishi, istirohat, sog'lomlashtirish va turistik obyektlaridan foydalanish imkoniyatlari kun sayin oshib, landshaft komplekslarining rekreatsion va turistik hususiyatlari, imkoniyatlari hamda salohiyatini aniqlash, ulardan samarali foydalanish bo'yicha taklif va tavsiyalarni ishlab chiqishni taqozo etadi. Jumladan, Qashqadaryo viloyatini ham geografik o'rnini qulayligi, uning boshqa hududlarga nisbatan iqtisodiy, ijtimoiy tomondan tez rivojlanishi, madaniy landshaftlar, mevazor va archazorlaridan iborat tog'larida rekreatsiya-turistik resurslardan foydalanishi uchun aholini dam olishi, sport bilan shug'ullanish, tabiat qo'ynida sayir qilishlari, tog'larda esa ov qilishlari uchun imkoniyatlari yuqoridir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 26-apreldagi "Respublikaning turizm salohiyatini jadal rivojlantirish hamda mahalliy va xorijiy turistlar sonini yanada oshirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 2016-yil 2-dekabrda PF-4861-son «O'zbekiston Respublikasining turizm sohasini jadal rivojlantirishni taminlash chora-tadbirlari to'g'risida», 2018-yil 3-fevralda PF-5326-son «O'zbekiston Respublikasi turizm salohiyatini rivojlantirish uchun qulay sharoitlar yaratish bo'yicha qo'shimcha tashkiliy chora-tadbirlar to'g'risida» Farmonlari, 2018-yil 6-fevralda PQ-3509-son «Kirish turizmini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida», 2018-yil 7-fevralda PQ-3514-son «Ichki turizmni jadal rivojlantirishni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida» qarorlari, 2019-yil 18-iyulda O'zbekiston Respublikasining "Turizm to'g'risida"gi Qonuni hamda mazkur faoliyatga tegishli boshqa meyoriy- huquqiy hujjatlari Qashqadaryo viloyatida turizm va rekreatsiya cohasini yanada rivojlanishida muayyan darajada

xizmat qiladi. Yuqorida ta'kidlab o'tilgan Qaror va Farmonlarni qabul qilinganligi qisqa vaqt ichida Qashqadaryo viloyatining ko'pgina hududlaridagi tarixiy, diniy, buyuk siymolar qabrlari, masjid- madrasalarining qaytadan tiklash va ta'mirlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki, bevosita turistik obyektlarning ko'payishi va yaxshilanishiga, sayyohlarning dam olishi, ya'ni mehnat qobiliyatlarini qayta tiklash davomida iste'mol predmetlaridan foydalanishga e'tiborni yanada kuchaytiradi.

Qashqadaryo tarixi va turizm maskanlanlari. Xo'ja Ilg'or Amir Temur tavallud topgan qishloq. Amir Temur va temuriylar davrida ilm-fan, me'morchilik, obodonchilik. Ispaniya elchisi Lui Gonzales de Klavixoning Temur saroyiga tashrifi. Xo'ja Ilg'or qishlog'i me'moriy obidalari. Qishloq tarixi, undagi masjid qoldiqlari va qabriston. Amir Temurning «Polvon toshi». Tatar guzar masjidi. Toshqo'rg'on qishlog'i tarixi va undagi ikkita masjid. Amir Temur «g'ori», Tarag'ay qishlog'i, «Dunyo tepa». Shahrizabz (Kesh) me'morchiligi: Oqsaroy. Amir Temur ushbu obidani Xorazmni egallash sharafiga bunyod etgan. Unda Xorazm ustalari katta me'morchilik ishlarini olib borishgan. U 1370—1404 yillarda qurilgan. Oqsaroy peshtoqi Markaziy Osiyo yodgorliklari ichidagi eng yirik peshtoq hisoblanadi. Uning ravoq oraligi 22,5 metr, m inorasining hozirgi vayrona holatidagi balandligi 38 metr, peshtoq kengligi 40 metrdir. U Hindistondagi Tojmahaldan ham husnkor bo'lgan. Xorij elchilari shu yerda qabul qilingan.

Klavixoning Oqsaroyda bo'lishi. Oqsaroy deyilishiga sabablar: onasining sharafiga qurilganligi. Oqlik va poklik ramzi. Uzoqdan oppoq bo'lib ko'rinishi. Dor us-Siyodat majmui. Buning ma'nosi baxt-saodat uyidir. Mazkur obidani davlatmandlar saroyi ham deyiladi. Chunki, unda tem uriylar xilxonasi joylashgan. Amirzoda Jahongir, Umarshayx va Amir Temurning o'zi uchun bunyod etgan sag'analari, maqbaralari, Xazrati Imom masjidi va maqbarasi shular qatoriga kiradi. Dor ut-Tilovat majmui. Buning ma'nosi Qur'oni Karim tilovat qilinadigan joydir. Unda shayx Shamsuddin Kulol, Gumbazi Sayyidon va Tarag'ay Bahodir (Amir Temurning otasi) maqbaralari ham da Ko'k gumbaz masjidi mujassam.

Shuningdek, Shahrisabz tumanidagi, "Arslon bob ota ziyoratgohi" shular jumlasidandir.

Qashqadaryo viloyatida turizm va rekreatsiya sohasini jadal rivojlantirish, uning xalqaro turistik imidjini yuksaltirish, mintaqalarning turistik-rekreatsiya salohiyatini kuchaytirish va turistik xizmatlarni diversifikatsiya qilish, yangi turistik yo'nalishlari va majmualarini yaratish bo'yicha muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu borada, o'zining tabiati, demografik va ishlab chiqarish salohiyati, milliy qadriyatlari hamda hunarmandchiligi bilan yaxshi tanilgan Qashqadaryo viloyatining turizm rekreatsiya salohiyatini tadqiq qilish va baholash, hududlarning turistik infratuzilma tizimlarini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirish davlat siyosati darajasidagi dolzarb masalalardan hisoblanadi.

Shu sababli respublikamizda ichki va tashqi turizmni rivojlantirishning juda katta imkoniyatlari mavjud. Mana shunday hududlardan biri Qashqadaryo havzasining yuqori tog'li qismi hisoblanadi. Qashqadaryo havzasi geomorfologik jihatdan tog' va tekisliklardan iborat bo'lib, landshaftlarning zonal va vertikal tabaqalanishni, o'ziga xos issiqlik rejimi va namlanish sharoitlariga, relefiga va boshqa omillarga bog'liq. Bugungi kunda Jahon mamlakatlarining ko'pchiligida turizm mamlakat iqtisodiyotining ajralmas qismi bo'lib ulgurgani bejiz emas. Bunday mamlakatlarda iqtisodiy faol aholining 10-15% i turizm sohasida ish bilan banddir. Jumladan, Qashqadaryo viloyatida ham turizm salohiyatini yanada oshirishda o'zini noyob tarixiy-madaniy merosidan samarali foydalanishga, tarixiy arxitektura ansambllari va yodgorliklari holatini yaxshilashga, sayyohlar uchun mehmonxonalar va xizmat ko'rsatish obyektlari qurishga, diqqatga sazovor madaniy-tarixiy yodgorliklar bo'yicha zamonaviy sayyohlik yo'nalishlarini shakllantirish va joriy etishga, mintaqaning tabiiy, rekreatsiya salohiyatidan samarali foydalanish, transport infratuzilmasini rivojlantirish, ko'rsatilayotgan xaridlar xizmati sifatini oshirish, shu asosida yangi ish o'rinlari tashkil etish va viloyat aholisining daromadlarini o'stirishga alohida e'tiborni qaratdi.

Natijada turistik loyihalarni birgalikda moliyalashtirish uchun xorijiy

investitsiyalarni, donor mamlakatlar, xalqaro tashkilotlarning kreditlari va grantlarini jalb etish ishlari amalga oshirila boshlandi. Masalan, 2023-yildan boshlab Kitob tumanidagi “Hazrati Bashir” qishlog‘i turizm qishlog‘iga aylantirilib, sayyohlar sonini 700 mingga yetkazish rejalashtirilgan. Qayd etilishicha, “Hazrati Bashir” qishlog‘i Qashqadaryo daryosi bo‘yida joylashgan. Qishloqda ziyorat turizmi, ekoturizm va agroturizm rivojlangan. “Hazrati Bashir” ziyoratgohi ham joylashgan. Ziyoratgoh nomi shu joyda yashab o‘tgan avliyo Hazrati Sulton Said Ahmad Bashir nomi bilan bog‘liqdir. Shu bilan birga ayrim turistik hududlarda, ya’ni, Kitob tumanidagi «Qaynar» va «Varganza» qishloqlari, Yakkabog‘ tumanida «Tatar» va Mirishkor tumani «Jeynov» turizm qishlog‘lari zamonaviy talablarga javob beradigan turistik loyihalar asosida ta’mir olib borilish ishlari amalga oshirilib kelinmoqda.

Bundan tashqari, Sohibqiron Amir Temur tug‘ilgan Yakkabog‘ tumani Xo‘ja Ilg‘or qishlog‘i sayyohlarni jalb etish maqsadida obodonlashtirildi, viloyatdagi tarixiy obidalar va muqaddas qadamjolar va ziyoratgohlarda ziyoratchi turistlarga xizmat ko‘rsatuvchi «Halol turizm markazi» faoliyati yo‘lga qo‘yish ishlari olib borilib, ziyoratgohlar hududida targ‘ibot - tashviqot forumlari, diniy musobaqalar va ziyorat festivallarini o‘tkazishda amaliy ishlar olib borilmoqda. O‘tgan vaqt mobaynida Qarshi shahridagi Abu Ubayda al-Jarroh majmuasi, o‘zbek hammomi me’moriy yodgorligi, Odina majmuasi, Sardoba, Qilichboy, Abdulazizxon madrasalari, Chiroqchi va Kitob tumanlaridagi Katta Langar ota masjidi va maqbarasi, Xo‘ja ilmkoni xonaqoh majmuasi qaytadan kapital ta’mirdan chiqarilib, viloyatdagi o‘ttizta tarixiy-madaniy obyektlar qayta tiklanadi va ushbu joylar kelajakda sayyohlarni qiziqarili maskanlariga aylandi.

Kitob tumanidagi davlat geologik hamda Hisor qo‘riqxonalariga tashriflar bo‘yicha dasturlar tayyorlash, Mingchinor qishlog‘i hududida tog‘ chang‘i bazasi va osma yo‘l bunyod etish rejalashtirilgan. Bu ishlar o‘z navbatida viloyatda turizm sohasini rivojlantirish istiqbollari belgilab berishda muhim omillardan biri sanaladi. Bu ishlar doirasida sayyohlik mahsulotlarini xorij bozorlariga chiqarish, yangi sayyohlik yo‘nalishlari ochish, turistik xizmatlar sifatini yanada oshirish

ko'zda tutilgan. Chiroqchi tumanining tog'li hududlarida qad ko'tarib turgan tarixiy yodgorliklar, me'moriy obidalar, qadamjolar, masjid va maqbaralar sayyohlar e'tiborini tortishi, tumanning turizm salohiyati rivojlantirish istiqbollini belgilaydi. Shu sababli tuman turizm salohiyatini oshirish borasida amalga oshirilishi rejalashtirilayotgan loyihalarni amalga oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Binobarin, viloyatda turistik infratuzilma, ya'ni zamonaviy mehmonxonalar, dam olish maskanlari ko'payib borishi natijasida xizmat ko'rsatish sifati tobora yaxshilanib borayotganligini ko'rishimiz mumkin. Bu yerga keluvchi sayyohlar sonining ortishiga zamin yaratmoqda. Bugungi kunda sayyohlik sohasini rivojlantirish, Qashqadaryo viloyatiga kelayotgan xorijlik sayyohlar oqimini yanada ko'paytirish yuzasidan turizm infratuzilmasi, xizmat ko'rsatish sifatini yanada yuksaltirish, malakali kadrlar tayyorlashga alohida e'tibor qaratildi.

Turizm sohasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda turizm talablariga javob beradigan zamonaviy maishiy xizmat ko'rsatish sohaslarini shakllantirish, yangi zamon talabiga javob beradigan mehmonxonalar va dam olish uylari, sanatoriya, savdo, restoranlar va boshqa obyektlarni qurish mintaqa turistik resurslarini rivojlantirishda yanada chuqurroq ilmiy jihatdan tadqiq etishni taqozo etadi. Bunday obyektlarni barpo etishda hududning tabiiy va rekreatsiya resurslarini baholash, shuningdek, xaridlar tizimidan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish zarur. Bunday tarixiy-tabiatning nodir yodgorliklari xorijiy sayyohlarda juda katta ta'surot qoldirishiga shubhasizdir.

Shahrisabz, Kitob, Yakkabog' tumanlarida so'lim dam olish maskanlari mavjud. Bunday dam olish maskanlarida olti yarim ming nafarga yaqin o'g'il-qizlar ta'tilni tabiat qo'ynida o'tkazishadi. Shahrisabzning Miroqi qo'rg'onida joylashgan "Lochin" oromgohi yoz oylarida bolalarning shodon kulgisi va kuy-qo'shiqlari bilan yanada fayzli maskanga aylangan. Bu yerda Sho'rtan gaz-kimyo majmui jamoasining tashabbusi bilan o'ziga xos yangi va zamonaviy loyihadagi binolar, joylashishi va dizayni jihatidan rang-barang pavilyonlar, yuvinish xonalari, cho'milish havzalari bunyod etilib, maroqli dam olish uchun barcha shart-sharoit yaratilgan. Viloyat hududida juda ko'plab shifobaxsh mineral suv manbalari

aniqlangan bo'lib, bugungi kunda ulardan 20 ga yaqini tadqiq etilgan. Davolash jihatidan karbonat angidrid, sulfidli, radonli va azot termal gazli suvlarga katta ahamiyat beriladi. Ya'ni, tekislik qismida joylashgan Maydajoy, Xo'jaquduq, Qorabayir, Janubiy Muborak ularning minerallashuv darajasi ancha yuqori (80 g/l gacha), tog'li hududlarda Ko'kbuloq, O'g'in, Qorabuloq, Haydarbuloq, Qaynarbuloq, Xo'ja Inkan, Kamol buloq va boshqa mineral buloqlarni mavjudligi ko'plab kurort-sanatoriya muassasalarini tashkil etish imkoniyatlarini yaratadi. Bugungi kunda viloyat hududida 19 ta yozgi dam olish oromgohi faoliyat ko'rsatib kelmoqda. Bundan tashqari, Kitob tumanining eng so'lim, bahavo va tog'oldi Qaynar qishlog'i ham turizmni rivojlantirish uchun qulay maskanlardan biri sanaladi. Samarqand viloyati bilan chegaradosh bu qishloq tabiatini yuqoridan turib tomosha qilish har qanday sayyohga o'zgacha zavq-shavq va mazmunli hordiq hadya qiladi. Prezidentimiz yaratib bergan imkoniyatdan oqilona foydalanib, hudud tabiiy go'zalligini asrab qolgan holda bu yerni turizm manzilgohiga aylantirsak, mahalliy va xorijiy sayyohlar uchun juda katta qulaylik yaratgan bo'lamiz. Belgilangan loyiha asosida sayyohlik obyektlari qad rostlasa, imkoniyatlar yanada kengayib, Qaynar qishlog'i hududida kamida 1500 ta qo'shimcha ish o'rni yaratiladi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Мирзиёев Ш.М. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 28 декабрдаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси // Ёшлар овози. 2018 йил, 29 декабрь. № 148 (16305).
2. Мирзиёев Ш.М. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 20 мартдаги ПҚ-4247-сонли “Қўриқланадиган табиат ҳудудлари соҳасида давлат бошқаруви тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори.
3. Абдуллаев С.И., Усманова Р. Қашқадарё ландшафтларини тасниф қилишнинг айрим масалалари // Жанубий Ўзбекистон табиат манбаларидан оқилона фойдаланиш масалалари. -Т., 1997. –Б. 22-27.
4. Бадалов Ў.Б. Ўрта Зарафшон хавзасини рекреация-туристик

Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi

ресурслари, улардан фойдаланишнинг географик асослари ва истикболлари
// География фанлари бўйича фалсафа доктори илм. дара. олиш. учун тайёр.
Дисс. автореферати. -Самарқанд, 2020. -46 б.